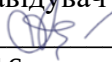

Міністерство освіти і науки України
Бердянський державний педагогічний університет
Кафедра соціальної роботи та інклюзивної освіти

Допущено до захисту
Завідувач кафедри
 Катерина ПЕТРОВСЬКА
«16» листопада 2025

Кваліфікаційна робота магістра

**“ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В
УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ”**

Виконавець: здобувач вищої освіти другого
(магістерського) рівня вищої освіти
II курсу, групи М22СР(а)
Галузь знань 23 Соціальна робота
спеціальності 231 “Соціальна робота”
Освітньо-професійна програма:
«Соціальна педагогіка»

Катерина ЯРОВА

Керівник: к.пед.н., доцент **Петровська К.В.**

Рецензент: к.пед.н., доцент **Тургенєва А.О.**

Запоріжжя – 2025 р.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
 РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ.....	7
1.1. Сутність і значення волонтерської діяльності у сучасному суспільстві	7
1.2. Особливості волонтерської діяльності в умовах воєнного стану ...	13
1.3. Соціально-психологічні аспекти та мотиваційні чинники залучення учнівської молоді до волонтерської діяльності	19
Висновки до першого розділу.....	25
 РОЗДІЛ 2. ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ	26
2.1. Дослідження впливу волонтерської діяльності на розвиток громадянської свідомості та соціальної відповідальності учнівської молоді в умовах воєнного стану	26
2.2. Розробка та реалізація програми сприяння ефективній волонтерській діяльності в умовах воєнного стану	38
2.3. Оцінка ефективності впроваджених заходів із залучення учнів до волонтерської діяльності в умовах воєнного стану.....	43
Висновки до другого розділу	48
 ЗАГАЛЬНІ ВИСНОВКИ.....	50
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ.....	52
ДОДАТКИ.....	63

ВСТУП

Актуальність дослідження волонтерської діяльності учнівської молоді в умовах воєнного стану в Україні зумовлена безпрецедентною ситуацією, що склалася в результаті агресії Російської Федерації проти України, розпочатої в 2022 році. Ця війна стала випробуванням не тільки для дорослих, але й для молодого покоління, яке проявило високу активність та відповідальність у різних сферах підтримки країни в умовах війни. Волонтерська діяльність учнівської молоді стала важливим компонентом національного спротиву, а також важливим елементом психо-соціальної адаптації в умовах війни.

Учнівська молодь, що є майбутнім країни, не лише через участь у волонтерських ініціативах сприяє підтримці армії, забезпеченню нужденних, допомозі пораненим та евакуйованим, але й формує нові соціальні, громадянські та моральні цінності, а також переживає унікальний досвід, що зміцнює їхню національну ідентичність та патріотизм.

Зважаючи на масштаби війни та величезні труднощі, з якими стикається українське суспільство, волонтерська діяльність молоді стає не тільки відповіддю на гуманітарні виклики, але й важливим фактором моральної та психологічної стійкості нації. Цей процес має значний вплив на формування нового покоління громадян, які усвідомлюють свою роль у захисті країни та майбутньому розвитку держави.

Таким чином, дослідження волонтерської діяльності учнівської молоді в умовах воєнного стану є надзвичайно важливим для розуміння внеску молоді в підтримку національного фронту, а також для визначення соціально-психологічних аспектів, які формують їх активність у волонтерських ініціативах.

Волонтерська діяльність учнівської молоді, а також роль молоді у громадському житті, є темою численних досліджень як в Україні, так і за

кордоном. Проблематика волонтерства в умовах воєнного стану є відносно новою темою в українських наукових колах, що зумовлено специфічними умовами, які виникли через російську агресію проти України.

У вітчизняних дослідженнях соціальна роль молоді в умовах війни активно висвітлюється в працях таких науковців, як: І. Артеменко, О. Безпалько, Т. Байдак, А.Бондаренко, В. Болотова, Р. Вайнола, В. Вашкович, Ю. Вдовцов, Н. Єсіна, А. Капська, О. Карпенко, Н. Ляшенко, Т.Лях, О. Паславська, Ж. Петрочко, Т. Семигіна та інші.

Щодо закордонних досліджень, є також цілий ряд робіт, що аналізують волонтерську діяльність молоді в умовах кризи та війни. Так, наприклад, James E. Youniss – дослідник, який вивчає соціалізацію та громадянську активність молоді. У своїх роботах він звертається до питання, як участь молоді у волонтерських ініціативах під час соціальних і політичних криз сприяє розвитку соціальної відповідальності та патріотизму. Miriam J. Liss – фахівець з психології, яка досліджує мотивацію молоді до волонтерства в умовах криз. Вона акцентує увагу на психологічних аспектах волонтерської діяльності, які сприяють розвитку емпатії, лідерських якостей і соціальної відповідальності серед молодих людей. Linda C. H. K. Loo – авторка досліджень щодо волонтерської діяльності в умовах гуманітарних катастроф і воєнних конфліктів. Вона акцентує на необхідності соціальної підтримки волонтерів та ефективності волонтерської допомоги під час війни.

Попри численні дослідження вітчизняних та міжнародних учених щодо волонтерської діяльності молоді, питання участі учнів у волонтерських ініціативах саме в умовах воєнного стану в Україні потребує подальшого глибшого вивчення. Актуальність цієї теми, особливо в контексті російської агресії, підвищує значущість таких досліджень для розуміння соціальних процесів, що відбуваються в українському суспільстві

під час війни. Це призвело до вибору теми магістерського дослідження **“Волонтерська діяльність учнівської молоді в умовах воєнного стану”**.

Об’єкт дослідження – волонтерська діяльність учнівської молоді.

Предмет дослідження – особливості організації, мотивації та впливу волонтерської діяльності учнівської молоді в умовах воєнного стану.

Мета дослідження – визначити специфіку волонтерської діяльності учнівської молоді в умовах воєнного стану, її вплив на особистісний розвиток, формування громадянської свідомості, а також розробити практичні рекомендації для покращення організації цієї діяльності.

Відповідно до проблеми, об’єкта, предмета і мети дослідження вирішувалися такі **завдання**:

1. Розкрити сутність і зміст поняття "волонтерська діяльність учнівської молоді" в науковій літературі.

2. Визначити особливості організації волонтерської діяльності учнівської молоді в умовах воєнного стану.

3. Дослідити соціально-психологічні аспекти та мотиваційні чинники, що спонукають учнівську молодь до волонтерської діяльності.

4. Проаналізувати вплив волонтерської діяльності на розвиток громадянської свідомості та соціальної відповідальності учнівської молоді в умовах воєнного стану.

5. Розробити програму для освітніх закладів щодо сприяння ефективній волонтерській діяльності в умовах воєнного стану.

6. Оцінити ефективність впроваджених заходів із залучення учнів до волонтерської діяльності в умовах воєнного стану.

Для розв’язання поставлених завдань використано комплекс різноманітних **методів дослідження**:

- *теоретичні методи*: аналіз, синтез, узагальнення та систематизація наукової літератури, нормативних документів для визначення ключових

понять та підходів до організації волонтерської діяльності; моделювання, для розробки рекомендацій з організації волонтерської діяльності.

- *емпіричні методи*: анкетування та інтерв'ювання учнівської молоді для вивчення мотивації та досвіду волонтерської діяльності; спостереження за волонтерськими ініціативами учнів для аналізу практичних аспектів їхньої організації; кейсовий аналіз конкретних прикладів волонтерської діяльності в умовах воєнного стану.

- *експериментальні методи*: *констатаційний етап* – визначення ступеню впливу волонтерської діяльності на розвиток громадянської свідомості та соціальної відповідальності учнівської молоді в умовах воєнного стану; *формульальний етап* – розробка та впровадження рекомендацій для освітніх закладів щодо сприяння ефективній волонтерській діяльності в умовах воєнного стану; *контрольний етап* – оцінка ефективності заходів через повторне тестування та аналіз змін.

- *статистичні методи*: аналіз кількісних та якісних показників волонтерської активності, обробка отриманих даних за допомогою методів кількісного аналізу для оцінки значущості результатів дослідження.

Структура магістерської роботи: Магістерська робота складається зі вступу, двох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 66 сторінок, із них основного тексту – 51 сторінок.

РОЗДІЛ 1.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

1.1. Сутність і значення волонтерської діяльності у сучасному суспільстві

Волонтерська діяльність, як прояв громадянської активності та соціальної відповідальності, відіграє надзвичайно важливу роль у сучасному суспільстві. Вона є не лише безкорисливою допомогою тим, хто її потребує, але й потужним інструментом соціальних змін, розвитку громадянського суспільства та особистісного зростання волонтерів яка проявляється у різних сферах суспільства (див. рис. 1.1.1.).

Волонтерська діяльність є важливим соціальним феноменом, що набуває дедалі більшого значення у глобалізованому світі. В умовах політичних, економічних та гуманітарних криз саме волонтерство стає одним із механізмів підтримки суспільства, допомагаючи подолати виклики, які державні інституції не завжди можуть оперативно вирішити.

Рис. 1.1.1. Волонтерська діяльність у різних сферах суспільства

Сфера волонтерської діяльності у світі надзвичайно різноманітна (див. табл. 1.1.1.). Глобально переважає неформальне волонтерство (14,3 % населення) порівняно з формальним (6,5 %) [1].

Таблиця 1.1.1.

Основні напрями волонтерської діяльності (світова статистика)

Напрямок діяльності	Частка волонтерів (%)
Охорона здоров'я	21
Освіта та виховання	22
Соціальні послуги	24
Довкілля та екологія	15
Спорт та культурні події	18
Релігійні організації	16

У науковій літературі існують різні підходи до визначення поняття «волонтерська діяльність». Згідно із Законом України «Про волонтерську діяльність» (2011 р.), волонтерська діяльність визначається як добровільна, безоплатна та соціально спрямована діяльність, що здійснюється з метою надання допомоги та підтримки окремим категоріям осіб чи суспільству загалом [48]. Подібне розуміння простежується й у міжнародних документах, зокрема в рекомендаціях Програми розвитку ООН, де волонтерство розглядається як форма громадянської участі, що сприяє соціальній інтеграції та сталому розвитку [77].

Дослідники наголошують, що сутність волонтерства полягає не лише у наданні допомоги, а й у розвитку соціального капіталу, формуванні культури солідарності та відповідальності. Так, за твердженням І. Артеменко та О. Безпалько, волонтерство можна розглядати як механізм соціального виховання, який сприяє формуванню активної громадянської позиції та усвідомлення власної ролі у суспільних процесах [2]. Подібну позицію підтримують і зарубіжні вчені. Наприклад, J. Youniss і M. Yates підкреслюють, що залучення молоді до волонтерської діяльності сприяє її соціалізації, розвитку громадянської ідентичності та почуття відповідальності за суспільні зміни [78].

Ключовими характеристиками волонтерської діяльності є (див. рис. 1.1.2.):

- Добровільність. Волонтерство є особистим вибором кожної людини, яка вільно вирішує присвятити свій час, знання та навички для допомоги іншим.
- Безоплатність. Волонтери не отримують фінансової винагороди за свою працю. Їх мотивацією є бажання зробити позитивний внесок у суспільство.

Рис. 1.1.2. Ключові характеристики волонтерської діяльності

- Свідомість. Волонтери усвідомлюють важливість своєї діяльності та її вплив на життя інших людей.
- Цілеспрямованість. Волонтерська діяльність має чітко визначені цілі та завдання, спрямовані на вирішення конкретних соціальних проблем.
- Корисність. Волонтерська діяльність приносить реальну користь суспільству або окремим його членам, сприяючи покращенню їхнього життя.

У сучасному суспільстві волонтерство виконує низку ключових функцій:

- *соціальну*, забезпечуючи підтримку вразливих категорій населення;
- *економічну*, оскільки добровільна праця знижує витрати держави й громад на подолання кризових ситуацій;
- *виховну*, формуючи у молоді цінності солідарності, гуманізму, громадянської відповідальності;
- *психологічну*, допомагаючи як отримувачам, так і самим волонтерам відчувати підтримку, долати стрес та тривожність.

Волонтерство як соціальне явище має глибоке історичне коріння. Традиції добровільної взаємодопомоги існували у різних культурах ще з давніх часів, коли громади об'єднувалися для вирішення спільних проблем.

У сучасному вигляді волонтерський рух активно розвивався у XX столітті, зокрема після Другої світової війни, коли виникла потреба у відбудові зруйнованих міст та наданні допомоги постраждалим.

В Україні волонтерська діяльність особливо активізувалася у період суспільно-політичних змін – під час Помаранчевої революції (2004 р.), Революції Гідності (2013–2014 рр.), а також після початку війни на сході України у 2014 році. Саме тоді волонтерство стало потужним громадянським рухом, що забезпечував військових, переселенців та постраждалих від бойових дій.

За даними міжнародних організацій, у світі понад 860 млн. осіб беруть участь у волонтерських ініціативах [65]. Найвищі показники спостерігаються у країнах із розвиненим громадянським суспільством та сталими демократичними традиціями (див. табл.1.1.2.).

Рівень волонтерської активності у різних країнах світу

Країна	Частка населення, що займається волонтерством (%)
США	41,9
Нова Зеландія	41,5
Норвегія	38,8
Канада	38,0
Австралія	37,9
Нідерланди	37,1
Ірландія	35,0
Швейцарія	34,1
Австрія	30,3
Велика Британія	30,3
Франція	28,5
Німеччина	22,7

Особливе значення волонтерська діяльність має для молоді. Варто відзначити, що саме молодь демонструє високі показники участі у волонтерстві. Наприклад, в Австралії у 2023 р. 29,7 % молоді віком 18–24 років займалися формальним волонтерством (приблизно 680 000 осіб). За глобальними рейтингами, серед молоді віком 15–29 років лідирують: Індонезія (51 %), США (46 %), Австралія та Кенія (42 %), тоді як у Німеччині цей показник становить 23 % [65].

Учнівська молодь, долучаючись до волонтерських ініціатив, здобуває перший досвід громадянської участі, що формує у неї активну життєву позицію, розвиває комунікативні, організаторські та лідерські навички. За даними досліджень Liss & Erchul (2012), волонтерство позитивно впливає на розвиток емпатії, стійкості до стресів і підвищує рівень соціальної відповідальності серед підлітків та молодих людей [80].

Цінності, які лежать в основі волонтерської діяльності: солідарність (підтримка та взаємодопомога між людьми, незалежно від їхнього соціального статусу, національності, релігії чи інших ознак), справедливість

(прагнення до рівних можливостей для всіх членів суспільства, боротьба з дискримінацією та нерівністю), милосердя (співчуття до страждань інших людей, готовність прийти на допомогу тим, хто її потребує), повага до людської гідності, прав та свобод кожної людини та відповідальність (усвідомлення своєї відповідальності за свої дії та їх наслідки, готовність брати на себе зобов'язання та виконувати їх) (див. рис. 1.1.3.).

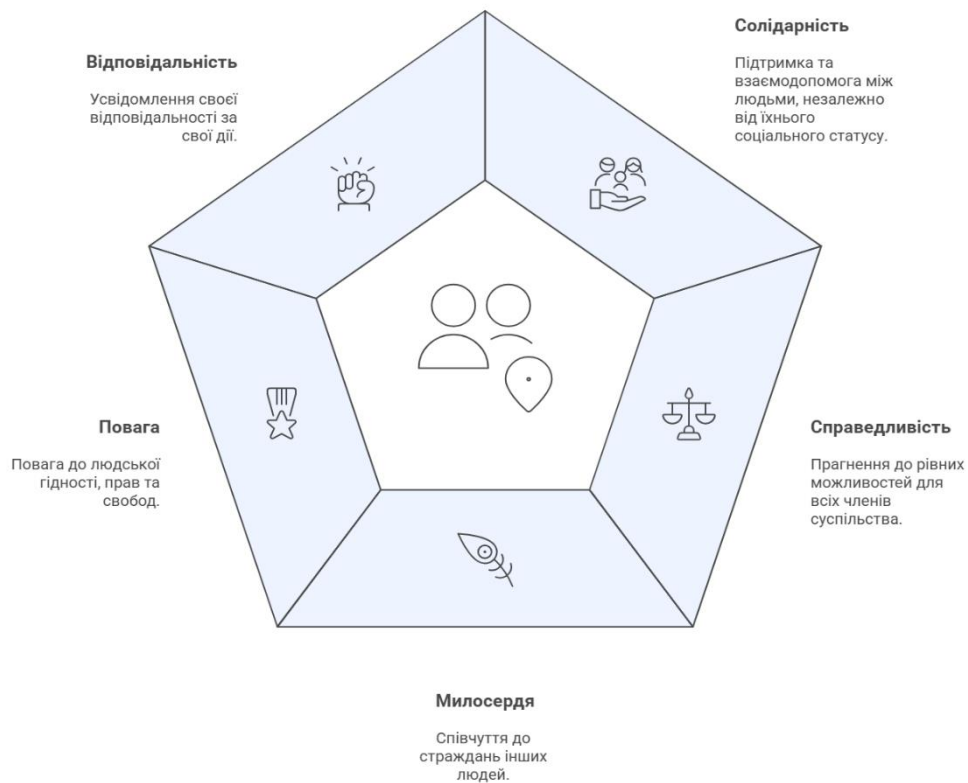

Рис. 1.1.3 Цінності волонтерської діяльності

Отже, волонтерська діяльність є багатовимірним явищем, що охоплює широкий спектр суспільних сфер. У сучасному суспільстві це не є лише форма допомоги нужденним, але й важливий чинник розвитку громадянського суспільства, соціальної згуртованості та виховання відповідального молодого покоління. Для учнівської молоді волонтерство виступає особливою школою життя, де поєднуються елементи навчання, практики та формування особистісних і громадянських якостей.

Після розгляду сутності та значення волонтерської діяльності у сучасному суспільстві, важливо звернути увагу на специфіку її проявів у надзвичайних умовах.

1.2. Особливості волонтерської діяльності в умовах воєнного стану

Волонтерська діяльність в умовах воєнного стану в Україні набула нового змісту та форми, зумовлених екстремальними умовами війни. Наукові дослідження (І. Артеменко, О. Безпалько, Т. Байдак, А. Бондаренко, В. Болотова та ін.) показують, що молодь активно долучається до волонтерства, що сприяє не лише наданню допомоги, а й розвитку особистісних якостей та громадянської свідомості.

Волонтерська діяльність у мирний час і в умовах воєнного стану має спільні риси – допомога іншим, соціальна активність, розвиток громадянської свідомості. Однак воєнний стан накладає додаткові вимоги та обмеження, змінює пріоритети, масштаби та напрями волонтерської діяльності, а також впливає на психологічну мотивацію учасників.

Вітчизняні науковці активно досліджують особливості волонтерської діяльності в умовах воєнного стану. Зокрема В. Климчук, у статті «Волонтерська діяльність як форма суспільної мобілізації» аналізує роль волонтерства як форми громадської активності в умовах війни. Автором зазначається, що волонтерство є результатом самоорганізації населення та суспільної мобілізації в протистоянні воєнній агресії.

У роботі «Волонтерство молоді в системі цінностей сучасної особистості» автор Д. Бирик розглядає волонтерство як важливий елемент соціальної активності молоді в умовах війни [3]. Зокрема, зазначається, що волонтери є найбільш ефективним ресурсом людської діяльності у сфері соціальної роботи в громаді під час війни.

У дисертації А. Котелевця «Розвиток соціальної активності студентів у волонтерській діяльності» автор обґрунтовує соціально-педагогічні умови розвитку соціальної активності студентів у волонтерській діяльності в умовах воєнного стану.

Слід відзначити, що у вітчизняній науковій літературі волонтерська діяльність розглядається крізь призму становлення громадянського суспільства, розвитку соціальної згуртованості та мобілізації суспільних ресурсів у кризові періоди. Дослідники наголошують, що хвилеподібність розвитку волонтерського руху в Україні зумовлена соціально-політичними викликами, зокрема Революцією Гідності та російсько-українською війною. Так, наприклад, у наукових працях А. Шандар, О. Дорошенка відзначається інституціоналізація волонтерських практик та зростання їхнього впливу на систему соціальних послуг у державі [74].

У низці досліджень Міністерства соціальної політи, Української волонтерської служби акцентується увага на ролі молоді у волонтерському русі. Зокрема, результати соціологічних опитувань, проведених у 2022–2023 роках, свідчать про значне зростання участі учнівської та студентської молоді у громадських ініціативах після початку повномасштабного вторгнення. За даними досліджень, понад 70% опитаних молодих людей залучалися до волонтерської діяльності, основними мотивами якої є патріотичні переконання, прагнення допомогти армії та цивільному населенню, а також бажання відчувати власну значущість у суспільстві [18; 31; 72].

У сучасних публікаціях також простежується науковий інтерес до соціально-психологічних аспектів молодіжного волонтерства. Дослідники Ю. Вдовцов, Н. Єсіна, А. Капська, О. Карпенко, Н. Ляшенко, Т. Лях, О. Паславська, Ж. Петрочко, Т. Семигіна та інші підкреслюють наявність таких викликів, як ризик емоційного вигорання, потреба у фаховій підтримці та навчанні, а також важливість інтеграції волонтерства у систему

освіти для формування стійких громадянських компетентностей [31]. Таким чином, молодіжне волонтерство розглядається не лише як гуманітарна допомога, але і як форма неформальної освіти, що сприяє становленню соціально активної особистості.

Окремий блок наукових праць присвячений правовим аспектам волонтерської діяльності в умовах воєнного стану. Зокрема, у дослідженні І. Лисенка та С. Лисенко наголошується на необхідності вдосконалення правового регулювання волонтерської діяльності, зокрема в питаннях обліку та захисту волонтерів, логістики гуманітарних вантажів і взаємодії з державними органами [24]. Цей напрям наукових пошуків вказує на актуальність розробки нових правових механізмів, які б забезпечували ефективну діяльність волонтерських ініціатив у кризових умовах.

Отже, аналіз вітчизняної літератури дозволяє зробити висновок, що українська наукова думка активно розробляє різні аспекти волонтерської діяльності в умовах війни: від соціально-психологічних чинників участі молоді до правового та організаційного забезпечення. Це створює ґрунтовну базу для подальших досліджень, спрямованих на розвиток ефективних механізмів залучення учнівської молоді до волонтерських ініціатив.

Аналіз наукових досліджень показав, що основними особливостями волонтерства під час війни є:

1. *Підвищений рівень мобілізації.* Під час війни спостерігається значне зростання кількості волонтерів у порівнянні з мирним часом. Наприклад, за даними World Giving Index, частка населення, що бере участь у волонтерських акціях, у країнах, що переживають кризу, у середньому на 15–20% вища, ніж у мирний період (див. табл. 1.2.1.).

Таблиця 1.2.1.

Порівняльна статистика волонтерської діяльності у різних країнах (2022–2023 рр.)

Країна	Частка населення, що займається волонтерством (%)	Основні напрями волонтерської діяльності
Україна	35	Гуманітарна допомога, підтримка армії, евакуація
Польща	28	Допомога біженцям, медична та соціальна підтримка
США	30	Освіта, охорона здоров'я, гуманітарна допомога
Німеччина	25	Підтримка біженців, соціальні ініціативи
Великобританія	27	Гуманітарна допомога, молодіжні програми

2. *Нова структура напрямів діяльності.* У воєнний час волонтерська активність орієнтована не лише на загальну допомогу, а на специфічні гуманітарні та соціальні потреби: підтримка армії, допомога постраждалим та евакуйованим, психологічна підтримка, логістика та забезпечення (див. табл. 1.2.2.).

Таблиця 1.2.1.

Пріоритетні напрями волонтерської діяльності в умовах воєнного стану в Україні

Напрямок діяльності	Частка волонтерів (%)
Допомога військовим	40
Підтримка вимушених переселенців	25
Збір та доставка гуманітарної допомоги	20
Психологічна підтримка	10
Інформаційна та освітня діяльність	5

3. *Підвищені вимоги до безпеки та організації.* Волонтери працюють у складних умовах, які потребують координації, спеціальної

підготовки та захисту. Це впливає на структуру волонтерських організацій, механізми управління і систему взаємодії з державними та громадськими інституціями.

Особливу структуру волонтерської діяльності в умовах війни визначають кілька чинників:

1. Негайна гуманітарна потреба – війна створює критичні ситуації, де кожна хвилина важлива для порятунку людей, надання медичної допомоги або доставки необхідних ресурсів.

2. Патріотична мотивація – молодь активно долучається до підтримки армії та територіальної оборони, що підсилює національну ідентичність і почуття громадянської відповідальності.

3. Соціальна мобілізація та комунікаційні ресурси – сучасні технології дозволяють швидко організовувати волонтерські ініціативи, координувати допомогу та залучати нових учасників через соціальні мережі та онлайн-платформи.

4. Розвиток психологічної стійкості – участь у волонтерських акціях допомагає учнівській молоді відчути власну значущість та контролювати відчуття тривоги під час війни.

Також в умовах війни були внесені зміни до ряду законодавчих та нормативних документів, які регулюють волонтерську діяльність в Україні (див. табл. 1.2.3.). Це спрямовано на спрощення процедур, підвищення ефективності та безпеки волонтерів.

Таблиця 1.2.3.

**Зміни в нормативних документах щодо волонтерської діяльності
в умовах воєнного стану**

Назва документа, рік внесення змін	Основні зміни в умовах війни	Вплив на волонтерську діяльність
Закон України «Про волонтерську діяльність», 2022	Спрощення процедур реєстрації волонтерських організацій; можливість	Підвищення правового захисту волонтерів,

	дистанційного залучення волонтерів; внесення змін щодо правового статусу волонтерів, їх соціальних гарантій та відповідальності	стимулювання залучення молоді до волонтерської діяльності
Постанова КМУ «Про затвердження Порядку надання гуманітарної допомоги», 2022	Пріоритетне забезпечення військових та вимушених переселенців; спрощені механізми розподілу гуманітарної допомоги	Забезпечення ефективної організації волонтерської роботи, запобігання зловживанням
Закон України «Про правовий режим воєнного стану», 2022	Надання волонтерам права на безперешкодний доступ до зон надзвичайних ситуацій; забезпечення безпеки та страхування	Посилення взаємодії між волонтерськими організаціями та державними структурами, ефективніше забезпечення потреб армії
Наказ МОН України «Про організацію волонтерської діяльності в закладах освіти», 2023	Впровадження програм залучення учнівської молоді до волонтерства в умовах війни; підтримка психологічної стабільності	Сприяння розвитку волонтерського руху серед учнівської молоді, формування громадянської свідомості
Закон України «Про освіту»	Внесення змін щодо інтеграції волонтерської діяльності в освітній процес, визначення ролі волонтерства у вихованні учнів	Підвищення значення волонтерства в освітньому процесі, розвиток соціальної відповідальності учнів

Ці зміни в нормативно-правовій базі сприяють розвитку волонтерської діяльності в Україні в умовах воєнного стану, забезпечуючи правовий захист волонтерів та ефективну організацію їх роботи. Вони також сприяють інтеграції волонтерства в освітній процес, що є важливим для формування громадянської свідомості учнівської молоді.

Таким чином, аналіз наукової літератури та нормативно-правової бази дозволяє констатувати, що волонтерська діяльність в умовах воєнного стану

в Україні набула нового змісту та значення. Вона трансформувалася з локальних ініціатив громадян у масштабний суспільний рух, який має чіткі організаційні форми, правове підґрунтя та системний вплив на розвиток держави. Особливої уваги заслуговує залучення до цього процесу учнівської молоді, адже саме ця соціальна група демонструє високий рівень громадянської активності та готовності до соціально значущої діяльності.

Проте правові та організаційні умови лише створюють рамку для волонтерської активності. Не менш важливими є внутрішні чинники, що спонукають молоду людину долучатися до волонтерських практик: мотиваційні установки, психологічні потреби, соціально-культурні впливи. Саме аналіз цих аспектів дає змогу зрозуміти природу учнівського волонтерства, його потенціал для розвитку особистості й суспільства.

У цьому контексті наступний підрозділ буде присвячено соціально-психологічним аспектам та мотиваційним чинникам залучення учнівської молоді до волонтерської діяльності в умовах воєнного стану.

1.3. Соціально-психологічні аспекти та мотиваційні чинники залучення учнівської молоді до волонтерської діяльності

Волонтерство є важливим соціальним явищем, яке відіграє значну роль у розвитку суспільства. Особливо цінною є участь у волонтерській діяльності учнівської молоді, оскільки це сприяє формуванню активної громадянської позиції, розвитку соціальної відповідальності та набуттю корисних навичок. Залучення молоді до волонтерства потребує розуміння соціально-психологічних аспектів та мотиваційних чинників, які спонукають їх до безоплатної допомоги іншим.

Волонтерська діяльність учнівської молоді не може бути розглянута виключно як зовнішньо організована активність, адже в її основі лежать складні соціально-психологічні механізми та внутрішня мотивація. Для

школярів і старшокласників залучення до волонтерства є важливою формою соціалізації, яка сприяє становленню громадянської позиції та формуванню особистісних цінностей.

Дослідник О. Карпенко відзначає, що соціально-психологічні аспекти участі молоді у волонтерських ініціативах визначаються взаємодією декількох чинників: сімейного виховання, освітнього середовища, групової динаміки в учнівських колективах, а також суспільного запиту [23]. В умовах війни особливого значення набуває соціальна підтримка, солідарність і потреба бути корисним іншим, що значною мірою визначає активність підлітків та юнацтва.

Науковець Т. Семигіна визначає, що серед провідних мотиваційних чинників участі учнівської молоді у волонтерстві виокремлюються:

- патріотичні почуття та усвідомлення значущості власного внеску у підтримку Збройних сил України та цивільного населення;
- альтруїстичні настанови, потреба допомогти тим, хто опинився у скрутному становищі;
- потреба у самореалізації та самоствердженні, розвиток лідерських якостей;
- визнання з боку однолітків та дорослих, що підсилює мотивацію до участі;
- освітня перспектива, адже участь у волонтерстві часто розглядається як додатковий досвід для майбутнього навчання та професійної діяльності [66].

Як зазначає Л. Романовська, учнівська молодь, залучена до волонтерських практик, демонструє вищий рівень розвитку емпатії, відповідальності та схильності до колективної взаємодії [64]. Це пояснюється тим, що в процесі спільної діяльності відбувається інтенсивне засвоєння соціальних норм і цінностей, що мають безпосереднє відношення до громадянської культури.

Згідно з дослідженнями О. Паславської, участь у волонтерській діяльності позитивно впливає на психологічну стійкість підлітків, допомагає долати стресові стани, викликані війною, та сприяє формуванню відчуття приналежності до спільноти [35]. Молодь, яка долучається до волонтерства, частіше демонструє проактивну життєву позицію та високий рівень довіри до інституцій громадянського суспільства.

Як було зазначено раніше, волонтерська діяльність учнівської молоді формується не лише під впливом правових та організаційних умов, а й під дією внутрішніх психологічних та соціальних чинників. Для системного аналізу доцільно виокремити два взаємопов'язані блоки: мотиваційні чинники та соціально-психологічні аспекти участі молоді у волонтерських ініціативах.

В Таблиці 1.3.1. демонструє, що мотивація учнівської молоді до волонтерської діяльності багатогранна та формується під впливом внутрішніх (особистісних) і зовнішніх (соціальних) чинників. Вона поєднує патріотичні й альтруїстичні прагнення, потребу в самореалізації та навчанні, а також реакцію на очікування суспільства і підтримку соціального середовища.

Таблиця 1.3.1

Мотиваційні чинники участі учнівської молоді у волонтерській діяльності в умовах воєнного стану

Група чинників	Конкретні мотиви	Приклади проявів
Внутрішні (особистісні)	Патріотичні почуття	Бажання підтримати ЗСУ, допомогти переселенцям, пораненим
	Альтруїзм, емпатія	Відчуття співпереживання до постраждалих, готовність ділитися ресурсами
	Потреба у самореалізації	Організація шкільних зборів, лідерство в ініціативах
	Розвиток компетентностей	Навчання навичкам організації, комунікації, командної роботи

Зовнішні (соціальні)	Визнання та підтримка	Схвалення з боку вчителів, батьків, громади
	Групова динаміка	Залучення через шкільний колектив, друзів, молодіжні організації
	Освітня перспектива	Досвід для майбутнього навчання, участь у програмах обміну, сертифікація
	Соціальні очікування	Запит суспільства на активність молоді у підтримці країни

Мотиваційні чинники визначають активність молоді та сприяють довготривалій участі у волонтерських ініціативах. Усвідомлення цих факторів дозволяє ефективно організовувати програми залучення учнів, підвищувати рівень їх соціальної відповідальності та формувати громадянську позицію.

Рис.1.3.1. Мотиваційні чинники залучення учнівської молоді до волонтерства

Таблиця 1.3.2 висвітлює ключові соціально-психологічні аспекти, які визначають готовність учнівської молоді брати участь у волонтерських ініціативах. Вона показує, що волонтерство не лише задовольняє

гуманітарні потреби, а й сприяє особистісному розвитку та соціалізації молоді.

Таблиця 1.3.2

Соціально-психологічні аспекти залучення учнівської молоді до волонтерської діяльності

Аспект	Опис	Практичні прояви
Соціальна підтримка	Взаємодія з однолітками, вчителями, батьками	Підтримка колективних ініціатив, участь у шкільних волонтерських клубах
Формування громадянської ідентичності	Усвідомлення ролі та відповідальності у суспільстві	Участь у заходах на підтримку армії та цивільних, організація благодійних акцій
Емоційна стійкість та психологічне здоров'я	Розвиток здатності справлятися зі стресом, вигоранням	Психологічна підтримка волонтерів, групові рефлексії, навчання стрес-менеджменту
Соціальна взаємодія та комунікація	Навички співпраці, командної роботи, емпатії	Робота в команді, організація подій, взаємопідтримка
Визнання та самооцінка	Позитивне оцінювання діяльності від інших	Отримання похвали, сертифікатів, участь у конкурсах і проєктах

Соціально-психологічні аспекти забезпечують ефективність волонтерської діяльності та підтримують стійку мотивацію учнів. Вони сприяють формуванню соціально активної, відповідальної та психологічно стійкої особистості, готової до участі у громадських ініціативах і досягнення колективних цілей (див. рис. 1.3.2.).

Рис. 1.3.2. Соціально-психологічні аспекти волонтерства

Отже, соціально-психологічні аспекти та мотиваційні чинники є ключовими у процесі залучення учнівської молоді до волонтерської діяльності в умовах воєнного стану. Аналіз показав, що мотивація учнів має комплексний характер і поєднує як внутрішні особистісні фактори (патріотичні почуття, альтруїзм, прагнення самореалізації), так і зовнішні соціальні умови (визнання з боку громади, підтримка освітнього середовища, групова динаміка).

Водночас соціально-психологічні аспекти визначають ефективність та сталість волонтерської активності: наявність підтримки з боку колективу, формування громадянської ідентичності, розвиток емоційної стійкості, позитивне підкріплення з боку соціуму сприяють зміцненню готовності учнів брати участь у громадських ініціативах.

Таким чином, волонтерська діяльність для учнівської молоді виступає не лише відповіддю на суспільні виклики війни, але й важливим механізмом соціалізації, розвитку громадянської свідомості та становлення особистісної зрілості.

Висновки до першого розділу

У першому розділі здійснено теоретичний аналіз сутності та значення волонтерської діяльності учнівської молоді в умовах воєнного стану. Розкрито основні підходи до розуміння феномену волонтерства у сучасному суспільстві та показано його значущість як соціального інституту, що формує активну громадянську позицію молодого покоління.

Вивчено особливості організації волонтерської діяльності в умовах воєнного стану, а також нормативно-правові зміни, які регламентують її розвиток в Україні після 2022 року. Зокрема, проаналізовано законодавчі документи, що створюють умови для активізації та координації волонтерської допомоги, спрямованої на підтримку Збройних Сил України, внутрішньо переміщених осіб, медичних та освітніх закладів.

Здійснено аналіз наукових праць вітчизняних та зарубіжних дослідників, у яких висвітлюються соціально-психологічні аспекти та мотиваційні чинники залучення молоді до волонтерської діяльності. Було показано, що учнівська молодь керується як внутрішніми мотивами (патріотизм, альтруїзм, прагнення самореалізації), так і зовнішніми соціальними факторами (визнання суспільства, підтримка освітнього середовища, участь у колективних ініціативах).

У результаті аналізу доведено, що волонтерська діяльність учнівської молоді в умовах воєнного стану виступає не лише відповіддю на гуманітарні та соціальні виклики, але й важливим механізмом розвитку громадянської свідомості, формування національної ідентичності, зміцнення психологічної стійкості та соціальної адаптації.

РОЗДІЛ 2.

ДОСЛІДЖЕННЯ ОСОБЛИВОСТЕЙ ВОЛОНТЕРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ УЧНІВСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

2.1. Дослідження впливу волонтерської діяльності на розвиток громадянської свідомості та соціальної відповідальності учнівської молоді в умовах воєнного стану

В умовах воєнного стану волонтерська діяльність учнівської молоді набуває стратегічного значення як фактор розвитку громадянської свідомості, соціальної відповідальності та проактивної життєвої позиції.

Наше емпіричне дослідження впливу волонтерської діяльності на розвиток громадянської свідомості та соціальної відповідальності учнівської молоді проводилося на базі *Кислянського ліцею Зайцівської сільської ради Синельниківського району Дніпропетровської області*. У дослідженні брали участь старшокласники віком 15–18 років, які були залучені до шкільних та позашкільних волонтерських ініціатив. Загальна кількість респондентів становила 45 осіб, що дозволило отримати репрезентативну картину активності та мотивації старшокласників у волонтерстві.

Для збору інформації використовувалися три взаємодоповнюючі методи. Перший метод – *авторська анкета*, розроблена спеціально для цього дослідження (див. додаток А). Анкета дозволяла виявити частоту та форми участі учнів у волонтерських заходах, оцінити власну соціальну відповідальність та визначити мотиви залучення до волонтерської діяльності.

Вона була адаптована до особливостей контексту воєнного стану та специфіки шкільного волонтерства. Анкета містила чотири основні блоки:

1. Загальні відомості про респондента – включали вік, клас та стать, що дозволяло здійснити описову характеристику вибірки та забезпечити аналіз залежностей за соціально-демографічними ознаками.

2. Досвід волонтерської діяльності – передбачав визначення частоти та форм участі учнів у волонтерських ініціативах, а також основних напрямів їхньої діяльності (допомога ЗСУ, підтримка внутрішньо переміщених осіб, організація благодійних або культурно-освітніх заходів).

3. Мотивація та чинники участі – включав питання щодо внутрішніх мотивів (патриотизм, альтруїзм, прагнення самореалізації) та зовнішніх стимулів (підтримка колективу, визнання від педагогів або громади).

4. Оцінка розвитку громадянської свідомості та соціальної відповідальності – здійснювалася за допомогою адаптованої шкали Ляшенко (2017). Респонденти оцінювали твердження за 5-бальною шкалою від «повністю не згоден» до «повністю згоден», що дозволяло кількісно визначити рівень розвитку ключових громадянських компетентностей.

Анкета також передбачала можливість відкритих відповідей для уточнення індивідуальних мотивів та особистого досвіду участі в волонтерських заходах. Її застосування дозволило отримати комплексну інформацію про участь учнів у волонтерських ініціативах, вплив цієї діяльності на соціальні та громадянські компетентності, а також фактори, що стимулюють чи обмежують активність учнів.

Анкета була використана як основний інструмент збору даних у емпіричній частині дослідження, що забезпечило репрезентативність отриманих результатів та наукову обґрунтованість висновків щодо впливу волонтерської діяльності на розвиток громадянської свідомості та соціальної відповідальності учнівської молоді.

Другий метод – *структуроване інтерв'ю з експертами*, яке проводилося з координаторами шкільних волонтерських програм,

представниками молодіжних громадських організацій та психологами навчального закладу (див. додаток Б). Мета інтерв'ю полягала у отриманні професійної оцінки впливу волонтерської діяльності на розвиток громадянської свідомості та соціальної відповідальності учнів, виявленні основних бар'єрів та визначенні ефективних практик організації волонтерства.

Структуроване інтерв'ю включало заздалегідь визначений набір питань, що дозволяло забезпечити порівнянність відповідей та стандартизований збір даних. Основні тематичні блоки інтерв'ю охоплювали:

1. Організаційні аспекти волонтерської діяльності – питання щодо планування та координації волонтерських ініціатив у школі та в громадах; оцінка доступності ресурсів та підтримки учнів.
2. Мотиваційні чинники та бар'єри – виявлення основних стимулів, що спонукають учнів до волонтерства, а також перешкод, які обмежують їхню активність.
3. Соціально-психологічні ефекти волонтерства – оцінка впливу волонтерської діяльності на розвиток комунікативних навичок, емпатії, лідерських компетентностей та громадянської свідомості учнів.
4. Рекомендації щодо покращення програм – пропозиції експертів щодо оптимізації організації шкільних волонтерських ініціатив та підвищення залучення молоді.

Інтерв'ю проводилося у формі очних зустрічей та онлайн-сесій (Zoom, Google Meet) тривалістю 25–40 хвилин. Для кожного експерта використовувалася єдина структура запитань, що дозволяло провести порівняльний аналіз отриманих відповідей та виділити загальні тенденції і особливості підходів до організації волонтерської діяльності.

Результати структурованого інтерв'ю дозволили отримати якісну інформацію, яка доповнює дані анкетування, та забезпечила більш

комплексне розуміння соціально-психологічних чинників, що впливають на залучення учнів до волонтерства. Аналіз відповідей експертів дав змогу ідентифікувати ключові напрями вдосконалення шкільних волонтерських програм, підкреслив важливість індивідуального підходу до мотивації учнів та потребу у постійній підтримці педагогів і громадських організацій.

Третій метод – використання *стандартизованої методики оцінки громадянської активності та соціальної відповідальності* (адаптованої за Г. Ляшенко, 2017), що дозволило кількісно виміряти рівень розвитку відповідних компетентностей у учнів.

Зазначена методика розроблена спеціально для визначення рівня сформованості громадянських компетентностей у підлітків та молоді, що дозволяє кількісно виміряти ступінь їхньої соціальної відповідальності, активності та готовності брати участь у суспільно значущій діяльності.

Інструментарій включає блоки тверджень, спрямованих на оцінку:

- громадянської ідентичності (усвідомлення себе громадянином держави, прийняття прав і обов'язків),
- соціальної активності (готовність брати участь у колективних та волонтерських ініціативах),
- відповідальності (дотримання правил, зобов'язань, відповідальність за власні вчинки),
- ціннісних орієнтацій (прагнення до взаємодопомоги, солідарності, емпатії).

Учні оцінювали свою згоду чи незгоду з поданими твердженнями за п'ятибальною шкалою (від «повністю згоден» до «повністю не згоден»). Обробка результатів здійснювалася шляхом підрахунку сумарних балів за кожним із блоків і дозволила виділити три рівні розвитку громадянської активності та соціальної відповідальності: високий, середній та низький.

Застосування цієї методики забезпечило кількісний вимір результатів та створило можливість співставлення їх з даними авторської анкети та

експертних інтерв'ю, що дало змогу отримати більш цілісне уявлення про вплив волонтерської діяльності на учнівську молодь.

Обробка даних передбачала комплексне використання кількісних і якісних підходів. Кількісні дані, отримані за допомогою анкети та стандартизованої методики, піддавалися статистичному аналізу з визначенням середніх показників, частоти відповідей та кореляційних зв'язків між активністю у волонтерських проектах та рівнем громадянської свідомості і соціальної відповідальності. Якісні дані структурованих інтерв'ю оброблялися шляхом тематичного аналізу, що дозволило виділити ключові мотиви, бар'єри та ефекти волонтерської діяльності на учнів.

Такий комплексний підхід дозволяє поєднати суб'єктивні оцінки самих учнів та експертну оцінку організаторів волонтерства, що підвищує наукову обґрунтованість отриманих результатів і забезпечує глибоке розуміння впливу волонтерської діяльності на формування громадянських компетентностей молоді.

За результатами анкетування, проведеного серед старшокласників *на* Кислянського ліцею Зайцівської сільської ради Синельниківського району Дніпропетровської області, можна простежити певні закономірності щодо участі учнів у волонтерській діяльності та розвитку їхньої громадянської свідомості і соціальної відповідальності. Анкета, яка застосовувалася в рамках дослідження, дозволила виявити як кількісні показники активності учнів, так і якісні характеристики їхньої мотивації.

Результати анкетування представлені у вигляді таблиць (див. табл.2.1.1., 2.1.2., 2.2.2.) та стовпчикових діаграм (Рис. 2.1–2.2), що наочно демонструють частку учнів за рівнем активності, напрямками волонтерської діяльності та мотиваційними чинниками. Це дозволяє не лише визначити переважні тенденції у волонтерській діяльності учнів, а й зробити висновки про потенціал волонтерства як ефективного механізму формування

громадянської свідомості та соціальної відповідальності в умовах воєнного стану.

Таблица 2.1.1

Частота участі учнів у волонтерських заходах

Частота участі	Кількість учнів	Відсоток від вибірки
Щотижня	12	27%
1–2 рази на місяць	20	44%
Рідше	13	29%

Як видно з таблиці 2.1.1, більшість учнів брали участь у волонтерських заходах 1–2 рази на місяць, що свідчить про стабільну активність серед старшокласників.

Таблица 2.1.2.

Основні напрями волонтерської діяльності учнів

Напрямок волонтерства	Кількість учнів	Відсоток
Допомога ЗСУ	20	44%
Підтримка внутрішньо переміщених осіб	12	27%
Благодійні акції	8	18%
Організація культурно-освітніх заходів	5	11%

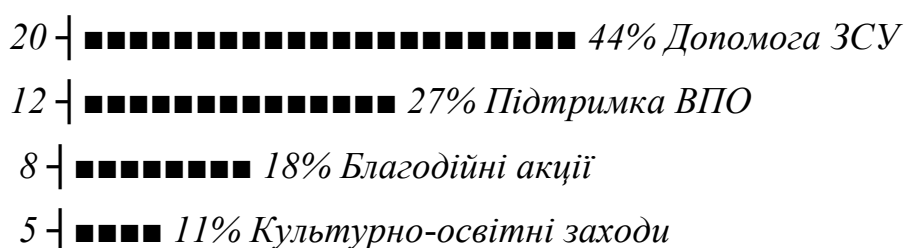

Рис. 2.1.1 Напрями волонтерської діяльності учнів

Таблиця 2.1.3.

Основні мотиваційні чинники волонтерства

Мотиви волонтерства	Кількість учнів	Відсоток
Патріотизм	15	33%
Альтруїзм / бажання допомогти	12	27%
Самореалізація / розвиток навичок	10	22%
Підтримка колективу	6	13%
Визнання / похвала	2	5%

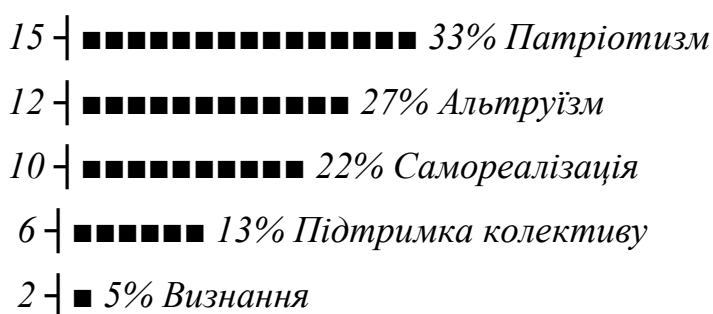

Рис. 2.2.2 Мотиваційні чинники участі у волонтерській діяльності

Отже, як показало анкетування, більшість учнів залучені до волонтерських ініціатив 1–2 рази на місяць, що свідчить про регулярну активність. Основними напрями волонтерської діяльності є допомога ЗСУ та підтримка внутрішньо переміщених осіб, що відображає актуальні потреби суспільства в умовах воєнного стану. Патріотизм, альтруїзм та самореалізація є ключовими мотиваційними чинниками для учнів, демонструючи поєднання внутрішньої та соціальної мотивації. Дані таблиць свідчать про позитивний потенціал волонтерської діяльності у формуванні громадянської свідомості та соціальної відповідальності учнівської молоді.

З метою глибшого розуміння впливу волонтерської діяльності на розвиток громадянської свідомості та соціальної відповідальності

учнівської молоді було проведено структуровані інтерв'ю з трьома категоріями експертів:

- координаторами шкільних волонтерських програм,
- представниками молодіжних громадських організацій,
- практичними психологами навчального закладу.

Опитування дозволило узагальнити ключові тенденції, проблемні аспекти та потенційні напрями удосконалення волонтерської діяльності учнів (див. табл.2.1.4.).

Таблиця 2.1.4.

Узагальнені результати структурованих інтерв'ю з експертами

Категорія експертів	Основні позитивні ефекти від участі учнів	Виявлені труднощі та бар'єри	Рекомендації та пропозиції
Координатори шкільних програм	Розвиток командної роботи, підвищення відповідальності, формування навичок організації заходів	Обмеженість часу через навчальне навантаження, нестача ресурсів	Введення гнучкого графіка, розширення партнерств зі школами та громадами
Представники молодіжних організацій	Зростання патріотизму та соціальної активності, залучення до громадського життя	Низький рівень обізнаності учнів про можливості волонтерства, конкуренція з іншими видами позашкільної активності	Проведення інформаційних кампаній, розвиток системи наставництва
Психологи навчального закладу	Підвищення рівня емпатії, самоповаги, зниження проявів девіантної поведінки	Емоційне вигорання окремих учнів, недостатня психологічна підтримка	Організація груп психологічної підтримки, супервізії для активних волонтерів

За результатами структурованих інтерв'ю з експертами (координаторами шкільних волонтерських програм, представниками

громадських організацій та психологами), було здійснено якісну оцінку впливу волонтерської діяльності на учнівську молодь. Експерти зазначили, що волонтерська активність має комплексний ефект, охоплюючи як особистісний, так і соціальний розвиток учнів. Найбільш виражені ефекти стосуються формування громадянської свідомості, розвитку комунікативних навичок та підвищення рівня емпатії.

Для наочності результати експертних оцінок відображено на рис. 2.1.3

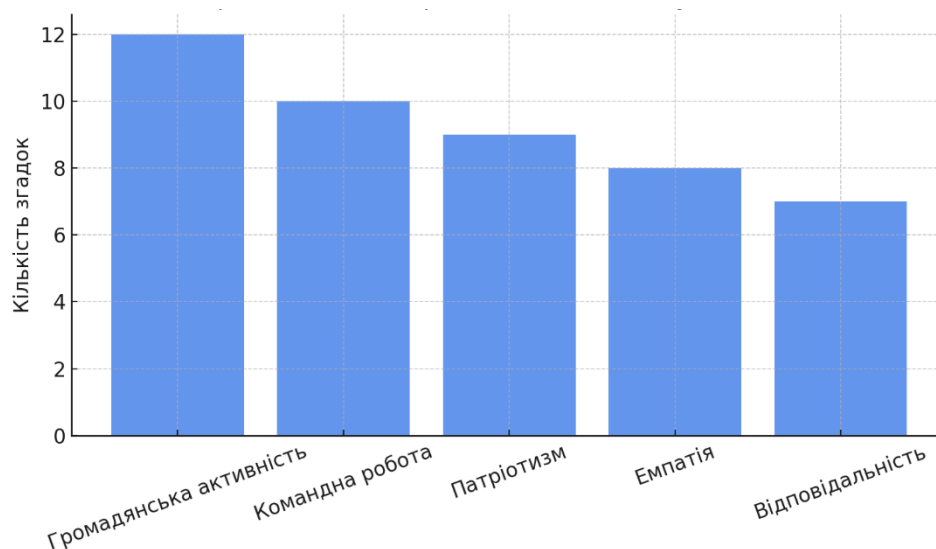

Рис. 2.1.3. Оцінка експертами впливу волонтерської діяльності на розвиток учнівської молоді (у %)

Аналізуючи представлені дані, можна зробити висновок, що експерти вважають ключовим результатом участі учнів у волонтерських практиках розвиток громадянської свідомості (85%) та соціальної відповідальності (75%). Водночас звертається увага і на позитивний психологічний вплив — зниження тривожності та підвищення стресостійкості (45%), що особливо актуально в умовах воєнного стану.

Узагальнені результати експертних інтерв'ю подано у таблиці 2.1.5, де відображено основні напрями впливу волонтерської діяльності на учнівську молодь та відсоток експертів, які їх відзначили.

**Основні напрями впливу волонтерської діяльності на учнівську
молодь (за результатами експертних інтерв'ю)**

Напрямок впливу	Частка експертів, що відзначили (%)
Формування громадянської свідомості	85 %
Розвиток соціальної відповідальності	75 %
Підвищення патріотичної мотивації	68 %
Розвиток комунікативних навичок	60 %
Підвищення емпатії	55 %
Зростання стресостійкості	45 %

Як видно з таблиці 2.1.5, найбільша частка експертів (85%) наголошує на тому, що волонтерська діяльність є важливим чинником формування громадянської свідомості. Майже три чверті респондентів також підкреслили її значення для розвитку соціальної відповідальності, що свідчить про виховний потенціал волонтерських практик. Водночас понад половина опитаних відзначила важливість волонтерства для формування емпатії та комунікативних умінь, що безпосередньо впливає на якість міжособистісних стосунків учнів.

Отже, проведені структуровані інтерв'ю засвідчили, що волонтерська діяльність має виражений позитивний вплив на розвиток громадянської свідомості та соціальної відповідальності учнів. Водночас експерти підкреслили наявність низки труднощів, зокрема перевантаженість навчальними завданнями, емоційне вигорання та обмежений доступ до ресурсів.

Особливого значення набуває системна підтримка з боку педагогів, батьків та громадських організацій, а також розробка механізмів психологічного супроводу, які дозволять забезпечити сталість і ефективність учнівського волонтерства.

За результатами застосування методики оцінки громадянської активності та соціальної відповідальності (Г. Ляшенко, 2017) було визначено рівні розвитку відповідних компетентностей серед учнівської молоді. Розподіл респондентів за рівнями наведено на рис. 2.1.4

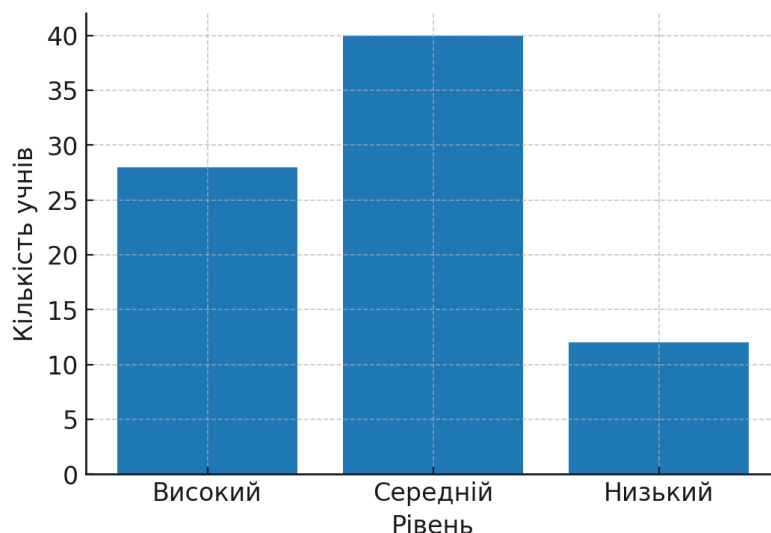

Рис. 2.1.4 Розподіл учнів за рівнями громадянської активності та соціальної відповідальності

Як видно з рис. 2.1.4., найбільша частина респондентів (40 осіб, що становить близько 57 % від загальної вибірки) має середній рівень розвитку громадянської активності та соціальної відповідальності. Високий рівень продемонстрували 28 учнів (40 %), тоді як низький рівень було зафіксовано лише у 12 учнів (приблизно 17 %).

Отримані результати свідчать про те, що переважна більшість учнівської молоді характеризується достатнім або високим рівнем громадянської активності, що є позитивною передумовою для їх подальшої участі у волонтерських ініціативах. Разом з тим, наявність групи з низьким рівнем соціальної відповідальності підкреслює важливість проведення цілеспрямованих виховних та просвітницьких заходів у навчальних закладах.

Отже, у підрозділі було представлено результати емпіричного дослідження, спрямованого на виявлення впливу волонтерської діяльності на розвиток громадянської свідомості та соціальної відповідальності учнівської молоді в умовах воєнного стану. Використання трьох взаємодоповнюючих методів – авторської анкети, структурованого інтерв'ю з експертами та стандартизованої методики оцінки громадянської активності (Г. Ляшенко, 2017) – дозволило отримати комплексне уявлення про досліджуване явище.

Результати анкетування показали, що більшість учнів мають позитивний досвід залучення до волонтерських практик та визнають їхній вплив на формування активної громадянської позиції. Дані структурованих інтерв'ю з координаторами програм і психологами підтвердили, що волонтерство сприяє підвищенню рівня соціальної зрілості та формуванню колективної відповідальності у школярів. Кількісна оцінка за стандартизованою методикою також продемонструвала, що понад половина учнів перебуває на середньому рівні розвитку громадянської активності, а майже 40 % – на високому рівні, що можна розглядати як значний позитивний потенціал для майбутнього громадянського суспільства.

Таким чином, емпіричний аналіз підтвердив, що волонтерська діяльність у шкільному середовищі дійсно виступає важливим чинником формування громадянської свідомості та соціальної відповідальності. Це створює підґрунтя для розробки спеціальних освітніх та виховних програм, які дозволять підвищити ефективність волонтерських практик серед учнівської молоді.

Водночас отримані результати вказують і на наявність певних проблем, зокрема недостатню активність частини учнів та потребу у більш системній підтримці з боку школи та громадських організацій. Це зумовлює необхідність розробки та впровадження цілеспрямованих програм,

спрямованих на підвищення ефективності волонтерської діяльності, що і становить предмет розгляду у підрозділі 2.2.

2.2. Розробка та реалізація програми сприяння ефективній волонтерській діяльності в умовах воєнного стану

Актуальність розробки цільових програм залучення учнівської молоді до волонтерської діяльності обумовлена необхідністю системного підходу до формування громадянської активності та соціальної відповідальності школярів. Як засвідчують результати емпіричного дослідження (див. підрозділ 2.1), учнівська молодь демонструє високий рівень готовності до волонтерської участі, проте її активність нерідко є ситуативною, фрагментарною та залежить від зовнішніх умов. Водночас наукові дослідження (І. Бех, Т. Лях, І. Чайка та ін.) підкреслюють, що лише у випадку систематичного, педагогічно організованого залучення молодь здатна сформувати стійкі навички громадянської активності та соціальної відповідальності.

З огляду на це, у межах дослідження нами була розроблена та впроваджена авторська програма сприяння ефективній волонтерській діяльності учнівської молоді в умовах воєнного стану під символічною назвою «*VolunTeen*». Вона враховує специфіку функціонування навчальних закладів у період воєнного стану та орієнтована на створення сприятливого середовища для розвитку волонтерських ініціатив. Назва програми поєднує англійське слово *volunteer* (волонтер) та *teen* (підліток), що підкреслює орієнтацію програми саме на учнівську молодь як активних суб'єктів волонтерського руху. Такий лінгвістичний прийом дозволяє створити впізнаваний бренд програми, який поєднує академічний підхід із сучасним молодіжним стилем і водночас акцентує увагу на особистісному розвитку учнів через участь у суспільно значущій діяльності.

Мета програми – створення умов для активної участі учнів у волонтерській діяльності в умовах воєнного стану, що сприятиме розвитку громадянської свідомості, соціальної відповідальності та готовності до колективної взаємодії.

Основні завдання програми:

1. Сприяти формуванню позитивної мотивації учнів до участі у волонтерських ініціативах.
2. Організувати різноманітні форми волонтерської активності у межах шкільного середовища та поза його межами.
3. Забезпечити психологічну підтримку учнів, залучених до волонтерських практик, з метою профілактики емоційного вигорання.
4. Налагодити співпрацю з громадськими, благодійними та волонтерськими організаціями, що діють у регіоні.
5. Розробити систему моніторингу та оцінки ефективності участі учнів у волонтерських заходах.

Базою дослідження виступив *Кисляньський ліцей Зайцівської сільської ради Синельниківського району Дніпропетровської області*, де функціонує шкільний учнівський парламент та гуртки громадянсько-патріотичного спрямування. Загальна вибірка становила 60 учнів 9–11 класів. Для досягнення більшої об'єктивності результатів було сформовано дві групи: експериментальну (30 осіб), на якій безпосередньо впроваджувалася програма «VolunTeen», та контрольну (30 осіб), яка брала участь лише у традиційних формах виховної роботи закладу освіти. Такий поділ дав змогу порівняти динаміку змін у рівні громадянської свідомості та соціальної відповідальності між учнями, які брали участь у програмі, та тими, хто залишився в межах стандартного освітнього середовища.

Запропонована програма «*VolunTeen*» передбачає чітку структуру етапів реалізації, що дозволяє забезпечити поступове занурення учнівської молоді у волонтерську діяльність: від формування

внутрішньої мотивації до отримання практичного досвіду та його рефлексії. Програма базується на принципах поступовості, інтеграції теоретичного і практичного компонентів, а також розвитку навичок громадянської активності. Структуру програми «VolunTeen» представлено у таблиці 2.2.1.

Таблиця 2.2.1.

Структура програми «VolunTeen»

Етап	Мета	Завдання	Основні заходи	Очікувані результати
1. Мотиваційний	Формування усвідомлення цінності волонтерської діяльності	- Ознайомити учнів із сутністю та значенням волонтерства- Сформувати позитивне ставлення до соціально корисної активності	- Інтерактивні лекції та презентації про волонтерство в Україні та світі - Перегляд відеоматеріалів про волонтерський рух під час війни - Дискусії «Чому варто бути волонтером?»	Зростання рівня поінформованості та внутрішньої мотивації учнів
2. Навчально-практичний	Розвиток практичних навичок волонтерської діяльності	- Навчити організаційних, комунікативних та проєктних умінь- Залучити учнів до групової діяльності	- Тренінги з командної роботи та комунікації- Майстер-класи від волонтерів та представників ГО- Створення міні-проєктів (збір допомоги, інформаційні кампанії)	Сформованість базових компетентностей для участі у волонтерських заходах
3. Діяльнісний	Реалізація учнями власних волонтерських ініціатив	- Сприяти самореалізації учнів- Забезпечити практичний досвід соціальної активності	- Участь у волонтерських акціях (збір гуманітарної допомоги, підтримка ВПО, інформаційні флешмоби)-	Набуття учнями досвіду реальної волонтерської діяльності

			Організація шкільних волонтерських заходів	
4. Рефлексивно-оцінювальний	Усвідомлення здобутого досвіду та його впливу на особистісний розвиток	- Розвинути вміння самоаналізу- Сприяти усвідомленню соціальної значущості власної діяльності	- Групові обговорення та «круглі столи»- Заповнення анкет самооцінки- Підготовка презентацій «Мій досвід у програмі VolunTeen»	Зміцнення громадянської свідомості та соціальної відповідальності, підвищення самооцінки та відчуття значущості власного внеску

Аналіз змісту таблиці 2.2.1 засвідчує, що кожен із етапів програми виконує свою унікальну функцію: мотиваційний етап пробуджує інтерес до волонтерства, навчально-практичний формує необхідні знання та навички, діяльнісний забезпечує можливість практичної реалізації, а рефлексивно-оцінювальний сприяє осмисленню досвіду та його інтеграції у систему особистісних цінностей учнів. Таким чином, запропонована структура дозволяє не лише активізувати учнівську молодь, але й закласти підґрунтя для сталого розвитку громадянської свідомості та соціальної відповідальності.

Впровадження програми «*VolunTeen*» здійснювалося упродовж навчального семестру 2025 року на базі експериментальної групи (30 учнів 9–11 класів). Реалізація програми включала серію тренінгів, інтерактивних занять та практичних волонтерських акцій. Зокрема, учні брали участь у заходах із підтримки внутрішньо переміщених осіб, організації збору гуманітарної допомоги, інформаційних кампаніях для молоді, а також у волонтерських проєктах на рівні місцевої громади.

Для забезпечення якісного впровадження програми було залучено шкільного психолога, координатора волонтерського руху та класних керівників, які виступали фасилітаторами процесу. Значна увага

приділялася створенню безпечного та мотивуючого середовища, де учні могли проявляти ініціативу та розвивати навички командної взаємодії.

Контрольна група (30 учнів) у цей час продовжувала участь у традиційних виховних заходах навчального закладу – класних годинах, загальношкільних акціях патріотичного спрямування та факультативних гуртках. Таким чином, різниця між двома групами полягала саме у системності та структурованості підходу, закладеного у програмі «VolunTeen».

Такий дизайн дослідження дозволив не лише простежити динаміку змін у рівні громадянської свідомості та соціальної відповідальності, але й оцінити ефективність розробленої програми в порівнянні зі стандартними формами виховної роботи.

У процесі реалізації програми «VolunTeen» було зібрано низку відгуків від учасників та координаторів. Учні відзначали, що участь у волонтерських заходах допомогла їм відчути власну значущість і користь для громади в умовах воєнного стану. Дехто підкреслював, що волонтерство стало для них не лише способом допомоги іншим, але й можливістю подолати власні страхи та тривожність. Координатори ж акцентували на зростанні рівня ініціативності, співпраці та відповідальності серед учнівської молоді, а також на підвищенні готовності учнів брати на себе лідерські функції.

Разом з тим, у ході реалізації виявлено й певні труднощі. Частина учнів зіштовхнулася з обмеженням часу через навчальні навантаження, окремі учасники мали труднощі з емоційною стійкістю, що іноді призводило до відчуття втоми чи вигорання. Ці моменти засвідчили важливість психологічної підтримки учнів-волонтерів і необхідність гнучкого планування завдань.

Яскравим прикладом роботи стала акція «Тепло для захисників», у межах якої учні організували збір теплих речей та листів для

військовослужбовців. Участь у такій акції не лише сприяла розвитку емпатії та громадянської відповідальності, а й продемонструвала здатність учнівської молоді ефективно самоорганізовуватися та об'єднувати зусилля задля спільної мети.

Таким чином, практичний досвід впровадження програми «VolunTeen» підтвердив як значний виховний потенціал волонтерської діяльності, так і необхідність системної підтримки учнів-волонтерів для подолання можливих бар'єрів у процесі їхньої участі. Водночас, для повного розуміння результативності впроваджених заходів необхідно здійснити оцінку їх ефективності, спираючись як на кількісні, так і на якісні показники. Саме цим питанням присвячено наступний підрозділ.

2.3. Оцінка ефективності впроваджених заходів із залучення учнів до волонтерської діяльності в умовах воєнного стану

Важливим етапом дослідження стало визначення ефективності реалізованої програми «VolunTeen», адже лише на основі об'єктивної оцінки можна зробити висновки щодо доцільності її подальшого застосування та можливостей масштабування. Оцінювання результативності здійснювалося у двох напрямках: кількісному – шляхом порівняння показників рівня громадянської свідомості та соціальної відповідальності в експериментальній та контрольній групах до і після реалізації програми; та якісному – через аналіз відгуків учнів, координаторів і педагогів, залучених до процесу.

Особлива увага приділялася виявленню динаміки змін у мотивації школярів, їх готовності брати участь у волонтерських ініціативах, а також формуванню усвідомленого ставлення до громадянського обов'язку в умовах воєнного стану. Такий комплексний підхід дозволив не лише

зафіксувати позитивні результати, а й окреслити напрями для подальшого вдосконалення програми.

Для визначення динаміки рівня громадянської свідомості та соціальної відповідальності було проведено порівняльний аналіз результатів експериментальної та контрольної груп до і після реалізації програми. Рівень вимірювався за трьома шкалами (низький, середній, високий). Контрольне дослідження проводилося за тим самим набором методик, що й констатувальне (авторська анкета, структуроване інтерв'ю з експертами, методика оцінки громадянської активності та соціальної відповідальності за Г. Ляшенко, 2017). Це дозволило забезпечити коректність і порівнянність результатів.

Таблиця 2.3.1

Динаміка рівнів громадянської свідомості та соціальної відповідальності учнів (у %)

Група	Етап вимірювання	Низький рівень	Середній рівень	Високий рівень
Експериментальна (n=45)	До програми	38 %	49 %	13 %
	Після програми	15 %	42 %	43 %
Контрольна (n=43)	До програми	36 %	51 %	13 %
	Після програми	33 %	49 %	18 %

Як свідчать результати (див.табл. 2.3.1), в експериментальній групі відбулися істотні позитивні зміни: частка учнів із високим рівнем громадянської свідомості та соціальної відповідальності зросла майже утричі (з 13% до 43%), тоді як у контрольній групі зростання було незначним (з 13% до 18%). Це підтверджує ефективність програми «VolunTeen» та її вплив на формування у школярів активної громадянської позиції.

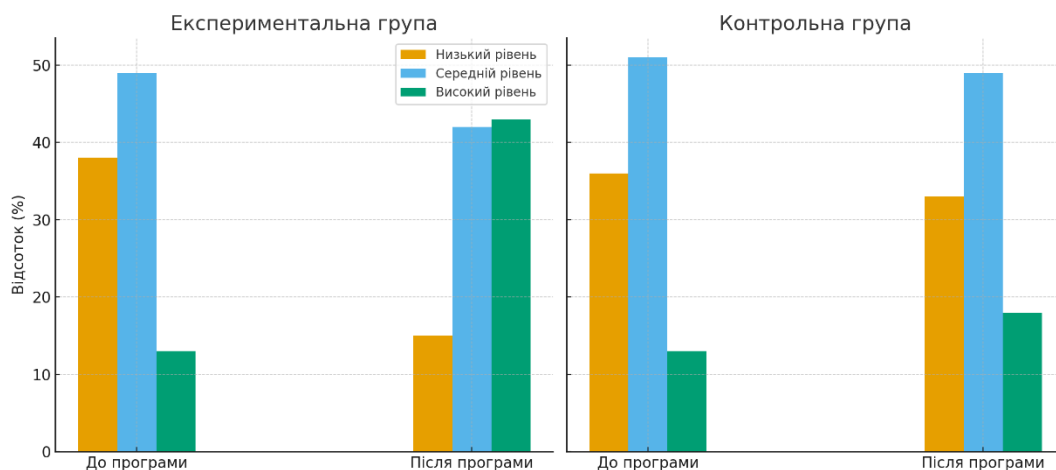

Рис. 2.3.1 Динаміка рівня громадянської свідомості та соціальної відповідальності

Як видно з графіка 2.3.1, у експериментальній групі після реалізації програми «VolunTeen» спостерігається суттєве зростання частки учнів із високим рівнем громадянської свідомості та соціальної відповідальності (з 13% до 43%), а також зменшення кількості учнів із низьким рівнем (з 38% до 15%). Це свідчить про ефективність запропонованої програми та її позитивний вплив на розвиток громадянських компетентностей школярів.

У контрольній групі, де програма не впроваджувалася, подібної динаміки не простежується: показники залишаються майже незмінними, із незначним зростанням середнього рівня (з 51% до 49%) та високого рівня (з 13% до 18%). Це підтверджує, що виявлені позитивні зрушення в експериментальній групі пов'язані саме з реалізацією програми «VolunTeen».

Таким чином, результати контрольного дослідження доводять, що системна організація волонтерської діяльності школярів у рамках спеціально розробленої програми може стати дієвим інструментом формування громадянської активності та соціальної відповідальності учнівської молоді в умовах воєнного стану.

Проведений формувальний та контрольний експеримент у межах впровадження програми *VolunTeen* дав змогу встановити позитивну динаміку розвитку громадянської свідомості та соціальної відповідальності учнівської молоді. Порівняння результатів констатувального та контрольного зрізів, здійснених за однаковим набором методик, показало, що учні експериментальної групи виявили суттєві зміни у ставленні до волонтерської діяльності, рівні готовності до соціально значущих вчинків та усвідомленні власної ролі у житті громади. Саме ці результати стали основою для розробки практичних рекомендацій, спрямованих на підвищення ефективності організації волонтерської діяльності в умовах закладу загальної середньої освіти.

1. Рекомендації для педагогів

- Інтегрувати елементи волонтерства у навчальні предмети (наприклад, через проєктні роботи, соціальні акції, дослідницькі завдання).
- Використовувати методи рефлексії (щоденники, групові обговорення), щоб учні могли усвідомлювати власний досвід і робити висновки.
- Стимулювати розвиток лідерських якостей та навичок командної роботи через залучення учнів до планування та організації заходів.

2. Рекомендації для адміністрації школи

- Створити шкільний волонтерський осередок або клуб, який стане платформою для координації ініціатив.
- Налагоджувати партнерство з місцевими громадськими організаціями, волонтерськими центрами, соціальними службами, що забезпечить сталість та ширший спектр діяльності.
- Забезпечувати інформаційну підтримку та популяризацію успішних кейсів серед учнів та батьківської громади.

3. Рекомендації для практичних психологів

- Проводити психологічний супровід учнів-волонтерів із метою профілактики емоційного вигорання.
- Використовувати тренінгові методики розвитку емпатії, навичок ефективної комунікації та стресостійкості.
- Сприяти усвідомленню учнями особистісної цінності їхньої діяльності та підвищенню самооцінки.

4. Рекомендації для батьків

- Заохочувати дітей брати участь у волонтерських ініціативах, визнаючи й підкреслюючи важливість їхнього внеску.
- Виявляти зацікавленість у проєктах, у яких беруть участь діти, та долучатися до них у міру можливостей.
- Формувати вдома атмосферу підтримки, яка сприяє прояву відповідальності та альтруїзму.

Таким чином, результати контрольного експерименту підтвердили, що залучення учнівської молоді до волонтерської діяльності сприяє не лише підвищенню рівня громадянської активності, а й формуванню стійкої соціальної відповідальності. Реалізація запропонованих рекомендацій забезпечить системність та ефективність цього процесу, а також створить передумови для формування активної, зрілої та соціально відповідальної особистості, здатної до конструктивної участі у розбудові громадянського суспільства.

Висновки до другого розділу

У розділі подано результати дослідно-експериментальної роботи щодо дослідження особливостей волонтерської діяльності учнівської молоді в умовах воєнного стану. Здійснений аналіз показав, що волонтерська активність школярів є значущим чинником розвитку громадянської свідомості та формування соціальної відповідальності.

На основі авторської анкети виявлено домінуючі мотиви участі у волонтерських ініціативах, серед яких провідними є патріотичні, альтруїстичні та колективістські орієнтації. Структуровані інтерв'ю з координаторами волонтерських програм, представниками громадських організацій та психологами освітнього закладу дозволили окреслити основні труднощі у залученні молоді до волонтерства та визначити ефективні стратегії їх подолання. Використання стандартизованої методики за Г. Ляшенко підтвердило, що більшість учнів перебувають на середньому рівні сформованості громадянської активності та соціальної відповідальності, проте мають високий потенціал для подальшого розвитку.

У ході реалізації авторської програми «VolunTeen» було продемонстровано можливості цілеспрямованого педагогічного впливу на формування волонтерської культури учнів. Отримані результати контрольного дослідження підтвердили ефективність запропонованої програми: у експериментальній групі зафіксовано зростання кількості школярів із високим рівнем громадянської свідомості та соціальної відповідальності, тоді як у контрольній групі подібні зміни не відбулися.

На основі результатів контрольного експерименту було розроблено комплекс практичних рекомендацій для педагогів, адміністрації школи, практичних психологів та батьків, спрямованих на підвищення ефективності організації волонтерської діяльності. Їх впровадження дозволяє забезпечити сталість результатів, системність підходів і створити

освітнє середовище, яке сприяє формуванню громадянської свідомості та соціальної відповідальності учнівської молоді.

Таким чином, результати проведеного дослідження засвідчують, що волонтерська діяльність в умовах воєнного стану виступає не лише як форма громадянської активності, але й як потужний освітньо-виховний ресурс, здатний сприяти становленню активної життєвої позиції, розвитку ціннісних орієнтацій та формуванню соціально зрілої особистості учня.

ВИСНОВКИ

У магістерській роботі запропоновано шляхи розв'язання проблеми формування громадянської свідомості та соціальної відповідальності учнівської молоді засобами волонтерської діяльності в умовах воєнного стану. Це знайшло своє відображення у теоретико-методичному обґрунтуванні сутності волонтерства як соціально-педагогічного феномену, визначенні його освітнього потенціалу, а також у розробці та апробації авторської програми «VolunTeen». Результати дослідження засвідчили досягнення мети, розв'язання поставлених завдань, що є підставою для таких висновків:

1. Здійснено аналіз наукових праць вітчизняних та зарубіжних авторів, які досліджують питання громадянської освіти, соціальної відповідальності та волонтерської діяльності молоді. На підставі цього аналізу доведено, що волонтерство є одним із найбільш ефективних засобів виховання активної громадянської позиції в учнів, оскільки воно поєднує практичний досвід соціальної взаємодії з формуванням ціннісних орієнтацій.

2. Теоретичний аналіз засвідчив, що волонтерська діяльність має не лише соціально значущий, але й виховний потенціал: вона сприяє розвитку емпатії, колективної відповідальності, здатності до взаємодопомоги й самореалізації учнівської молоді. Особливого значення волонтерство набуває в умовах воєнного стану, коли потреба у взаємній підтримці та солідарності зростає.

3. У результаті емпіричного дослідження, проведеного серед учнів однієї київської школи, виявлено домінуючі мотиви їхньої участі у волонтерстві (патріотичні, альтруїстичні, соціальні) та визначено рівень сформованості громадянської свідомості й соціальної відповідальності.

Було встановлено, що більшість учнів знаходяться на середньому рівні, але мають високий потенціал для розвитку цих компетентностей.

4. Структуровані інтерв'ю з координаторами волонтерських програм, представниками молодіжних організацій та шкільними психологами дозволили виокремити головні чинники, які сприяють та перешкоджають активній участі школярів у волонтерстві. До провідних труднощів належать емоційне вигорання, нестача часу, а також обмеженість ресурсів.

5. На формувальному етапі дослідження була впроваджена авторська програма «VolunTeen», спрямована на розвиток громадянської свідомості та соціальної відповідальності учнів через участь у різних видах волонтерської діяльності. Аналіз результатів контрольного експерименту засвідчив суттєві позитивні зміни в експериментальній групі: зросла кількість учнів із високим рівнем громадянської активності, підвищився рівень відповідальності та готовності брати участь у соціально корисних ініціативах.

6. Проведене дослідження підтвердило, що цілеспрямована організація волонтерської діяльності в шкільному середовищі є дієвим засобом формування активної громадянської позиції та соціальної зрілості учнів. Запропонована програма може бути використана як модель для впровадження в інших освітніх закладах України, особливо в умовах кризових суспільних викликів.

Важливим результатом магістерського дослідження стала розробка практичних рекомендацій щодо організації та супроводу волонтерської діяльності в закладі загальної середньої освіти. Вони ґрунтуються на експериментально підтверджених результатах програми *VolunTeen* і забезпечують можливість цілеспрямованого розвитку громадянської активності та соціальної відповідальності школярів. Це підтверджує доцільність інтеграції волонтерських практик у навчально-виховний процес

як одного з провідних чинників становлення громадянської зрілості молоді в умовах воєнного стану.

Таким чином, результати магістерського дослідження дають підстави стверджувати, що волонтерська діяльність учнівської молоді є важливим інструментом не лише соціалізації, а й громадянського виховання, який потребує системної підтримки з боку освітніх інституцій та громадських організацій.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Актуальні аспекти розвитку українського волонтерського руху в контексті громадянського суспільства. URL: <https://www.researchgate.net/publication/388218924> (дата звернення: 21.08.2025).
2. Артеменко І. Е. Концептуальні засади створення школи волонтерів для роботи з людьми поважного віку. Науковий часопис Національного педагогічного університету ім. М. ЛП. Драгоманова. 2018. Вип. 24. С. 137-142.
3. Бибик Д. Д. Розширення можливостей мультидисциплінарної взаємодії волонтерських та благодійних організацій в умовах воєнного стану. Повоєнна Україна і Світ: філософський, правовий та гуманітарний дискурси. м. Київ. 2022. С. 88-89
4. Болотова В. О., Ляшенко Н. О., Байдак Т. М. Волонтерська діяльність в Україні як вид соціальної активності. Грані. 2018. Т. 21. № 9. С. 47- 57.
5. Бондаренко А., Вдовцов Ю. Посібник по роботі з волонтерами. Київ, 2021. 164 с. 4. Вашкович В. В. Адміністративно-правове забезпечення волонтерства як складова соціальної функції держави : дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Ужгород, 2019. 220 с.
6. Волонтерство для Порядку денного сталого розвитку до 2030 року: Резолюція Генеральної Асамблеї ООН A/RES/73/140 від 19.12.2018 р. URL: <https://www.unv.org/news/resolution-volunteering-2030-agenda-sustainable-development-formallyadopted-un-general> (дата звернення: 21.07.2025).
7. Волонтерство під час війни. Опитування U-Report, проведене 25 червня 2022 р. URL: <https://ukraine.ureport.in/opinion/5800/> (дата звернення: 21.07.2025).

8. Волонтерська Платформа об'єднала 400 тисяч українців довкола допомоги Україні під час війни. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/volunteer-hub-helps-400000-ukrainians-make-difference> (дата звернення: 21.06.2025).

9. Волонтерський рух в Україні в умовах повномасштабної війни: основні тенденції розвитку. *Вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Політологія*. Мукачівський держ. ун-т. URL: <https://visnyk.mu.edu.ua/index.php/politologia/article/view/339/334> (дата звернення: 21.08.2025).

10. Говорун Н. Школа волонтерів-2016. URL: <http://poruch.ua/wp-content/uploads/2016/10/Hto-ti-ye-volonter.pdf> (дата звернення: 21.05.2025).

11. Горінов П., Драпушко Р. Волонтерська діяльність в Україні: соціально-правове дослідження: монографія. Київ: Державний інститут сімейної та молодіжної політики, 2022. 240 с. 96

12. Горносталь М. Україна потрапила до топ-10 країн світового індексу благодійності. URL: <https://gloss.ua/ua/lifestyle/138913-ukrajina-potrapila-do-top-10-krajin-svitovoho-indeksu-blahodijnosti> (дата звернення: 26.07.2025).

13. Громадські ради: для чого потрібні та як працюють в Україні. Національне агентство з питань запобігання корупції (НАЗК). 25 травня 2021. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-m> (дата звернення: 21.05.2025).

14. Деякі питання виплати одноразової грошової допомоги у разі загибелі (смерті) або інвалідності волонтера внаслідок поранення (контузії, травми або каліцтва), отриманого під час надання волонтерської допомоги в районі проведення антитерористичної операції, бойових дій та збройного конфлікту : Постанова Кабінету Міністрів України від 19.08.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/604-2015-1> (дата звернення: 21.07.2025).

15. Деякі питання надання соціальних послуг шляхом соціального замовлення: Постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/450-2020-%D0%BF/conv#n3> (дата звернення: 21.06.2025).

16. Єсіна Н. О. Поняття та сутність волонтерської діяльності в Україні. Сучасне суспільство. 2017. Вип. 1(13). С. 73-80.

17. Іванчук К. ІЛ, Лях Т. ІІ. Особливості підготовки волонтерів у неурядових організаціях (на прикладі Всеукраїнського громадського центру «Волонтер»). Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії: матер. ХІІ Міжнар. наук.-практ. конф. Переяслав-Хмельницький, 2015. С. 226-229.

18. Інформаційна довідка Міністерства соціальної політики України щодо волонтерства та благодійництва. 13.12.2016 р. URL: <https://www.msp.gov.ua/news/12101.html> (дата звернення: 21.06.2025).

19. Кахнова М. Підтримати небайдужих: як допомогти розвитку волонтерського руху. URL: <https://mind.ua/openmind/20241526-pidtrimati-nebajduzhih-yakdopomogti-rozvitku-volonterskogo-ruhu> (дата звернення: 24.05.2025).

20. Климчук В. Р. Волонтерська діяльність як форма суспільної мобілізації у контексті воєнного стану. 2022. URL: <https://orcid.org/0000-0003-3281-6138> (дата звернення: 24.08.2025).

21. Кудря М. Політична складова частина діяльності волонтерського руху як інституту громадянського суспільства в Україні. Вісник Львівського ун-ту. 2018. Вип. 16. С. 151-155.

22. Купенко О. В. Соціальна робота: від теорії до практики: навч. посіб. Суми: Сумський держ. ун-т, 2020. 192 с.

23. Купрієнко С. А. Словник соціології (літери А-Я). URL: <https://kuprienko.info/kupriyenko-s-a-slovniksotsiologiyi-literi-a-ya/> (дата звернення: 11.05.2025).

24. Лисенко І., Лисенко С. Волонтерська діяльність як чинник реалізації заходів правового режиму воєнного стану. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2024. № 2. С. 262–266. URL: https://www.lsej.org.ua/2_2024/60.pdf (дата звернення: 21.08.2025).

25. Лях Т. В. Вимоги до особистісно-моральних якостей потенційних волонтерів з числа студентів. URL: https://elibrary.kubg.edu.ua/id/eprint/1241/1/T_LYAKH_VDOMYPVZCS_KSP_&KO_IPSP.pdf (дата звернення: 21.06.2025).

26. Лях Т. ІІ. Програма зростання волонтерів в громадській організації «Всеукраїнський громадський центр «Волонтер». Проблеми та перспективи розвитку науки на початку третього тисячоліття у країнах Європи та Азії: матер. ХІМ Міжнар. наук.-практ. конф. Переяслав-Хмельницький: Переяслав-Хмельницький держ. пед. ун-т імені Г. Сковороди, 2015. URL: <http://conferences.neasmo.org.ua/uk/art/2061> (дата звернення: 21.06.2025).

27. Мазій І. В. Аналіз міжнародних документів у сфері волонтерського руху. Інвестиції: практика та досвід. 2018. № 8. С. 114-118.

28. Матяш М. Українське волонтерство – явище унікальне. Йому завдячуємо суверенітетом. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/2324579-ukrainske-volonterstvo-avise-unikalnejomu-zavdacuemo-suverenitetom.html> (дата звернення: 21.09.2025).

29. Менеджмент волонтерських груп від А до Я : навч.-метод. посіб. / за ред. Т. ІІ. Лях; авт.-кол.: З. П. Бондаренко, Т. В. Журавель, Т. ІІ. Лях та ін. Київ : Версо-04, 2012. 288 с.

30. Міністерство молоді та спорту України. Проведено дослідження «Молодіжне волонтерство в Україні». 2022. URL: <https://mms.gov.ua/news/provedeno-doslidzhennia-molodizhne-volonterstvo-v-ukraini> (дата звернення: 21.08.2025).

31. Мріємо та діємо. Дослідження: як молодь розуміє волонтерство, мотиви та бар'єри залучення. 2023. URL: <https://mriemotadiemorazom.org/research> (дата звернення: 21.08.2025).

32. НаУКМА (eKMAIR). Аналітичні матеріали щодо ролі та діяльності волонтерів у воєнний час (збірка). 2024. URL: <https://ekmair.ukma.edu.ua/server/api/core/bitstreams/801c3eee-d776-458f-a82c-3e53f616a32f/content> (дата звернення: 21.08.2025).

33. Павлюк К. Волонтерський рух: зарубіжний досвід та вітчизняні практики. Київ : ТОВ «ДКС Центр», 2015. 93 с.

34. Панькова О. В., Касперович О. Ю., Іщенко О. В. Розвиток волонтерської діяльності в Україні як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства: специфіка, проблеми та перспективи. Український соціум. 2016. № 2(57). С. 25-40.

35. Паславська О. Становлення Та розвиток волонтерського руху в Україні (історико-правове дослідження). Актуальні проблеми правознавства. 2016. Вип. 4(8). С. 22-28.

36. Писаренко Л. М., Плукчи Л. В., Федорова І. В. Волонтерство: виклики сьогодення (за матеріалами друкованих ЗМІ). Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія: Філологія. Журналістика. 2021. Т. 32(71). № 1. Ч. 3. С. 156-160.

37. Підрахунок добровольців, На яких розраховує світ. URL: <https://www.unv.org/Success-stories/countingvolunteers-world-counts> (дата звернення: 21.08.2025).

38. Положення про Національну соціальну сервісну службу України: затверджене постановою КМУ від 26.08.2020 р. № 783. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/783-2020-%D0%BF> (дата звернення: 21.10.2025).

39. Постмайданна благодійність 1 волонтерство-2015: результати соцдослідження / Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва.

URL: <http://www.dif.org.ua/ua/polls/2015a/postmaidannazhennjahtml> (дата звернення: 21.09.2025).

40. Практикум: соціальна сфера (workshop book: social sphere) / автори- укладачі: І. В. Літяга, С. М. Ситняківська; за заг. ред. проф. Н. А. Сейко. Житомир: Вид-во ЖДУ ім. І. Франка, 2022. 277 с.

41. Про благодійну діяльність та благодійні організації : Закон України від 05.07.2012 р. № 5073-VI (у ред. від 16.04.2022). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17/sp:max50:nav7:font2> (дата звернення: 21.09.2025).

42. Про внесення змін до деяких законів України щодо волонтерської діяльності о: Закон України від 05.03.2015 р. № 246-МШ. URL:<https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/246-19> (дата звернення: 11.09.2025).

43. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо забезпечення виконання кримінальних покарань та реалізації прав засуджених: Закон України від 07.09.2016 р. № 1492-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1492-19> (дата звернення: 21.09.2025).

44. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо підвищення доступності медичної та реабілітаційної допомоги у період дії воєнного стану: Закон України від 29.07.2022 р. № 2494-XIX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2494-20> (дата звернення: 14.08.2025).

45. Про внесення змін до Закону України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» щодо вдосконалення порядку включення благодійників - фізичних осіб до Реєстру волонтерів антитерористичної операції та/або здійснення заходів забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі і стримування збройної агресії Російської Федерації Пояснювальна записка до проекту Закону України. URL:<https://ips.ligazakon.net/document/view/J1081471?7an=1> (дата звернення: 14.08.2025).

46. Про внесення змін до Закону України «Про волонтерську діяльність» щодо підтримки волонтерської діяльності Закон України від 15.08.2022 р. № 2519-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2519-20> (дата звернення: 14.08.2025).

47. Про внесення змін до Податкового кодексу України щодо сприяння розвитку волонтерської діяльності та діяльності неприбуткових установ та організацій в умовах збройної агресії Російської Федерації проти України Закон України від 15.08.2022 р. № 2520-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2520-20> (дата звернення: 24.09.2025).

48. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19.04.2011 р. № 3236-VI (у ред. від 03.09.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236> (дата звернення: 14.08.2025).

49. Про громадські об'єднання: Закон України від 22.03.2012 р. № 4572-VI (у ред. від 12.06.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4572-17/sp:max50:nav7:font2> (дата звернення: 24.09.2025).

50. Про День благодійництва: Указ Президента України від 13.12.2007 р. № 1220/2007. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/12202007-6783> (дата звернення: 14.08.2025).

51. Про державні цільові програми: Закон України від 18.03.2004 р. № 1621-IM (у ред. від 24.10.2020 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1621-15> (дата звернення: 14.08.2025).

52. Про забезпечення прав і свобод внутрішньо переміщених осіб: Закон України від 20.10.2014 р. № 1706-VII (у ред. від 03.08.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1706-18/sp:max50:nav7:font2> (дата звернення: 14.08.2025).

53. Про забезпечення участі громадськості у формуванні та реалізації державної політики: Постанова Кабінету Міністрів України від 20

листопада 2019 р. № 952. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-2010-n> (дата звернення: 10.09.2025).

54. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 р. № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення: 14.08.2025).

55. Про затвердження Етичного кодексу спеціалістів соціальної роботи України: Наказ Міністерства України у справах молоді та спорту від 09.09. 2005 р. № 1965. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1965643-05> (дата звернення: 24.10.2025).

56. Про затвердження Положення про організацію діяльності волонтерів пробації: Наказ Міністерства юстиції України від 17.01.2017 р. № 98/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0065-17> (дата звернення: 24.10.2025).

57. Про затвердження Положення про Раду з координації роботи щодо надання волонтерської та благодійної допомоги при Міністерстві соціальної політики України: Наказ Міністерства соціальної політики України від 102 18.05.2015 р. № 516. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0649-15> (дата звернення: 24.10.2025).

58. Про затвердження Порядку надання волонтерської допомоги за окремими напрямками волонтерської діяльності: Постанова Кабінету Міністрів України від 05.08.2015 р. № 556 (13 змінами від 13.09.2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/Iaxyb/cara/556-2015-n> (дата звернення: 24.10.2025).

59. Про затвердження Порядку формування та ведення Реєстру волонтерів антитерористичної операції та/або здійснення заходів забезпечення національної безпеки і оборони, відсічі стримування збройної агресії Російської Федерації у Донецькій та Луганській областях, що здійснюються шляхом проведення операції Об'єднаних сил (ООС): Наказ

Міністерства фінансів України Вім 30.10.2014 р. № 1089. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1471-14> (дата звернення: 14.11.2025).

60. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 р. № 2469-МШ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2469-19> (дата звернення: 14.10.2025).

61. Про пробацію: Закон України від 05.02.2015 р. № 160-VIII (у ред. від 01.01.2021 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/160-19> (дата звернення: 24.10.2025).

62. Проценко О. О. Волонтерська діяльність як фактор формування соціального капіталу особистості. Вісник Харківського нац. ун-ту імені В. Н. Каразіна. Серія: Соціологічні дослідження сучасного суспільства: методологія, теорія, методи. 2017. Вип. 38. С. 61-67.

63. Проценко О. О. Волонтерські практики в умовах вимушеної міграції в сучасній Україні | чинники та наслідки актуалізації: дис. ... канд. соціологічних наук: 22.00.04. Харків, 2021. 243 с.

64. Романовська Л. І. Волонтерство як засіб професійної соціалізації майбутніх соціальних працівників. Наукові записки Тернопільського нац. пед. ун-ту імені В. Гнатюка. Серія: Педагогіка. 2013. С. 77-82.

65. Світовий рейтинг благодійності-2021. URL: <https://zagoriy.foundation/wp-content/uploads/2021/10/cafsvitovyj-rejtyng-blagodijnosti-2021p>. (дата звернення: 14.10.2025).

66. Семигіна Т. В. Міжнародна соціальна робота: глобальні пріоритети соціального розвитку 1 нове визначення соціальної роботи. Вісник Академії праці і соціальних відносин Федерації профспілок України. 2015. С. 6 -11.

67. Семигіна Т. В. Чому соціальна робота набуває зеленого кольору? Вісник Академії праці соціальних відносин і туризму. 2018. № 2. С. 11-27. URL: <https://www.researchgate.net/> (дата звернення: 24.10.2025).

68. Сірко В. С. Адміністративно-правове регулювання волонтерської діяльності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Одеса, 2018. 204 с.
69. Словник соціальної роботи. [URL: https://slovyk.me/dict/socialworknocnimpkenss](https://slovyk.me/dict/socialworknocnimpkenss) (дата звернення: 24.10.2025).
70. Тлумачний словник-мінімум соціальної педагогіки та соціальної роботи / упор. Л. В. Лохвицька. Тернопіль: Мандрівець, 2017. 232б.
71. Томіна В. Ю., Пашаєв А. З. Порівняльно-правовий аналіз вітчизняного та зарубіжного законодавства в питаннях волонтерської діяльності. /івденноукраїнський правничий часопис. 2019. № 2.С. 13-16.
72. Українська Волонтерська Служба; U-Report. 74% українців долучались до волонтерства після 24 лютого 2022 року: що показали результати дослідження. 2023. URL: <https://volunteer.country/library/74-ukrayinciv-dolucalis-do-volonterstva-pislia-24-liutogo-2022-roku-shho-pokazali-rezultati-doslidzennia> (дата звернення: 21.08.2025).
73. Чайка І. ФО. Волонтерство : сутність феномена та особливості його функціонування в сучасній Україні. Науково-теоретичний альманах «Грані». 2017. Т. 20. № 7(147). С. 72-79.
74. Шандар А. М., Дорошенко О. О. Волонтерський рух в Україні: динаміка розвитку та роль у контексті забезпечення соціальних послуг. *Бізнес Інформ*. 2025. № 3. С. 216–222. DOI: 10.32983/2222-4459-2025-3-216-222 (дата звернення: 21.08.2025).
75. Школа волонтерів: навч. посіб. / за заг. ред. І. С. Скитьової; авт. кол.: Я. А. Брик, Н. В. Говорун, В. В. Дементьєв, О. М. Лащук, О. В. Мельник, О. В. Потій, Г. С. Скитьова, М. П. Тищенко. Київ, 2016. 166 с.
76. Ярова К. Особливості волонтерської діяльності в умовах воєнного стану / *Збірник тез наукових доповідей здобувачів вищої освіти Бердянського державного педагогічного університету на Днях науки 13 травня 2025 року. Том 1. Суспільні науки*. Запоріжжя : БДПУ, 2025. 562 с. \ С. 365-368.

77. Петровська К. В., Тургенєва А. О., Мельничук А. Б. Роль волонтерських ініціатив та громадських організацій у післявоєнному відновленні України / *Післявоєнна відбудова України: правові, політичні та економічні виклики в історичній перспективі : наукова монографія*. За ред. В. М. Стратонова. Рига, Латвія: «Baltija Publishing», 2025. 916 с. / С. 652-676.

78. Salomon M., Sokolowski S., Haddock M. Measuring the economic value of volunteer work globally: concepts, Estimates and a roadmap to the future. *Annals of Public and Cooperative Economics*. 2011. М 82 (3).

79. Parish A., Heath J., Hassan M. Changing the face of social services — volunteers adding value inservice delivery / The National Center for Volunteering. London : UK, 2001. 71 p.

80. Wardell F., Lishman J., Whalley L. G. Who is volunteer? *British journal of social work*. 2000. N 30. P. 229-243. 90. Volunteer. Online Etymology Dictionary. URL: <http://academy.gov.ua/pages/dop/137/files/.pdf> (дата звернення: 24.08.2025).

Авторська анкета для учнівської молоді

Волонтерська діяльність та розвиток громадянської свідомості

Інструкція: Просимо відповісти чесно та об'єктивно. Усі відповіді конфіденційні.

Блок 1. Загальні відомості

1. Вік: _____
2. Клас: _____
3. Стать: ☐ Чоловіча ☐ Жіноча

Блок 2. Досвід волонтерської діяльності

4. Чи брали Ви участь у волонтерських ініціативах під час дії воєнного стану? ☐ Так ☐ Ні

5. Якщо так, як часто Ви берете участь?

- ☐ Щотижня
- ☐ 1–2 рази на місяць
- ☐ Рідше

6. Які форми волонтерської діяльності Вам знайомі? (можна обрати кілька)

- ☐ Допомога ЗСУ
- ☐ Підтримка внутрішньо переміщених осіб
- ☐ Благодійні акції
- ☐ Організація культурно-освітніх заходів
- ☐ Інше: _____

Блок 3. Мотивація та чинники участі

7. Що найбільше мотивує Вас до волонтерства? (можна обрати кілька)

- ☐ Патріотизм
- ☐ Альтруїзм / бажання допомогти

- ☐ Самореалізація / розвиток навичок
- ☐ Підтримка колективу / друзів
- ☐ Визнання / похвала від учителів чи громади
- ☐ Інше: _____

Блок 4. Оцінка громадянської свідомості та соціальної відповідальності

Прощу оцінити наступні твердження за 5-бальною шкалою:
1 – повністю не згоден, 2 – не згоден, 3 – частково згоден, 4 – згоден, 5 – повністю згоден

- 8. Я відчуваю особисту відповідальність за добробут оточуючих.
- 9. Я прагну брати участь у спільних соціальних ініціативах.
- 10. Я розумію важливість підтримки держави у складних ситуаціях.
- 11. Мені важливо допомагати людям, які цього потребують.
- 12. Я готовий/готова організовувати волонтерські заходи разом із колективом.

Блок 5. Відкриті питання (за бажанням)

13. Що для Вас особисто означає бути волонтером? _____

14. Які складнощі Ви зустрічали під час волонтерської діяльності? _____

15. Що, на Вашу думку, може стимулювати більше учнів брати участь у волонтерських ініціативах? _____

Гайд для структурованого інтерв'ю з експертами

Мета інтерв'ю: виявити експертну оцінку ефективності волонтерських ініціатив, мотиваційних чинників залучення учнів до волонтерської діяльності та соціально-психологічних аспектів, що впливають на розвиток громадянської свідомості та соціальної відповідальності.

Категорії питань та приклади:

1. Організаційні аспекти волонтерської діяльності

- Як організована волонтерська діяльність учнів у вашій школі/організації?
- Які ресурси (час, матеріали, підтримка педагогів) доступні для реалізації волонтерських ініціатив?
- Чи є планування та координація волонтерських проектів? Якщо так, як це здійснюється?
- Які основні труднощі виникають під час організації волонтерських заходів?

2. Мотиваційні чинники та бар'єри

- Що, на вашу думку, спонукає учнів брати участь у волонтерських ініціативах?
- Які бар'єри чи перешкоди можуть обмежувати активність учнів?
- Чи використовуються певні методи стимулювання (нагороди, сертифікати, визнання) для підвищення мотивації?

3. Соціально-психологічні ефекти волонтерства

- Як, на вашу думку, участь у волонтерських заходах впливає на розвиток громадянської свідомості учнів?

- Чи спостерігається вплив на розвиток емпатії, комунікативних або лідерських навичок?

- Які зміни у поведінці або ставленні учнів ви помітили після участі у волонтерських проектах?

4. Рекомендації щодо покращення програм

- Що можна покращити в організації волонтерських ініціатив для старшокласників?

- Які нові напрями чи формати волонтерської діяльності ви вважаєте перспективними?

- Як, на вашу думку, слід підтримувати учнів для підвищення їхньої активності та зацікавленості у волонтерстві?

Тривалість інтерв'ю: 25–40 хвилин

Форма проведення: очна зустріч або онлайн (Zoom, Google Meet)

Форма фіксації відповідей: аудіозапис з подальшою транскрипцією та кодуванням відповідей для аналізу.